

Надія МОРОЗ,

кандидат педагогічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається національно-патріотичне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників. Аналізується поняття та роль патріотизму, підкреслюється важливість сформованих моральних якостей особистості для виховання надійних захисників Батьківщини в умовах боротьби за збереження незалежності та суверенітету нашої держави. Розкриваються особливості формування у військовослужбовців патріотичної свідомості на заняттях з іноземної мови. Пропонується використовувати виховний потенціал іноземної мови з метою формування патріотизму курсантів методом порівняння власної культури з культурою країни, мова якої вивчається.

Ключові слова: *виховання, національно-патріотичне виховання, патріотизм, іноземна мова, майбутні офіцери-прикордонники.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У системі сучасної вищої військової освіти надзвичайно важливим та актуальним є створення умов для розвитку та самовдосконалення кожного офіцера як громадянина України. Враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького як вищий військовий навчальний заклад має бути для курсантів, студентів та слухачів осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано захищати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Сучасний етап розвитку Державної прикордонної служби України відбувається у складній динамічній обстановці. У зв'язку з цим суттєво підвищуються вимоги до професійної підготовки офіцерів-прикордонників. Від них вимагається не лише висока професійна компетентність у галузі охорони державного кордону, військової справи, але й розвинуті особистісні якості, у тому числі патріотизм.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемам виховання громадянина-патріота велику увагу приділяли К. Ушинський, Г. Ващенко, С. Русова, І. Огієнко та інші українські педагоги. Сутність патріотизму, його конкретно-історичний характер, шляхи формування патріотичних почуттів, цінностей у школярів, студентської молоді розглядаються у працях Н. Анісімова, Н. Балакіної, І. Беха, Г. Біленької, Г. Ващенка, С. Додурич, Т. Завгородньої, П. Ігнатенко, В. Кузя, О. Оришко, О. Павелко, Р. Петранговського, Л. Рехтети, С. Русової, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Чорної. Проблематика виховання патріота-громадянина в освітньому просторі провідних країнах світу досліджувалася багатьма українськими вченими. Значний доробок в сучасну теорію і практику виховання патріотизму зростаючої особистості внесли науковці А. Афанасенко, Є. Барилко, М. Зеленков, І. Колодій, Ю. Красильник, В. Стадник, В. Шевченко, В. Ягупов та інші. У наукових працях військових учених моральне виховання розглядалось: для виховання фахівців у різних галузях, при вивченні загальних проблем виховання військовослужбовців (Іщенко Д. В., Колодій І. С., Ягупов В. В.), виховання курсантів ВВНЗ (Грязнов І. О., Галімов А. В., Бец Ю. І.).

Метою статті є висвітлення особливостей національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на

вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. В умовах вищого навчального закладу формування всебічно освіченої, компетентної, толерантної, патріотичної особистості відбувається з обов'язковим урахуванням загальнолюдських цінностей, передусім таких, як: висока повага до закону; пошана до національних цінностей інших народів; права людини на життя, гідність, безпеку, рівні можливості; право на свободу думки, совість, вибір конфесії, участь у політичному житті; обов'язки, що виражаються в повазі до державної демократично обраної влади, національних меншин та їхніх культур тощо [1, с. 64]. Національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини як громадянина України незалежно від етнічної приналежності.

Словникове визначення говорить, що «патріотизм – це якість особистості, що характеризує вищий ступінь її духовного розвитку й самосвідомості, що виражається в ціннісному ставленні до своєї Батьківщини, її історії, культури й готовності до самопожертви в ім'я інтересів Батьківщини». На особистісному рівні патріотизм виступає як важлива стійка характеристика людини, що виражається в її світогляді, моральних ідеалах, нормах поведінки. [2]

У педагогіці виділяють три різновиди патріотизму:

1) етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної культури, до власної історії тощо. Ці ознаки розвиваються повноцінно, якщо дитина виростає у національно свідомій і національно-орієнтованій сім'ї, навчається в українській школі.

У цьому сенсі неабияке значення має вивчення рідної мови, власної історії, літератури, українознавства, українського мистецтва, рідних звичаїв тощо.

2) територіальний патріотизм – ґрунтується на любові до того місця на землі, до місцевості, ландшафту, клімату тощо, де людина народилася.

3) державницький патріотизм, що передбачає розвиток державницького світогляду і державницького почуття – того вищого патріотизму, який

ґрунтується на державній ідеології й пов'язується з поняттям громадянськості [3]

Головна мета національного виховання у середній школі – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури, розвиток почуття любові до Батьківщини і свого народу. Вплив суспільства, держави на особистість учня відбувається опосередковано через складну систему соціальних посередників: сім'ю, навчально-виховний заклад, педагогів, первинний контактний колектив, формальну і неформальну групу (організацію), засоби масової інформації та комунікацій, що є суб'єктами соціально-психологічної підтримки розвитку, виховання й освіти. [4]

Як засвідчують результати досліджень, цей вплив, тобто перетворення зовнішніх, соціально-нормативних впливів в особистісні утворення старшокласника, відбувається через постановку і вирішення конкретних завдань, передусім в освітньому закладі.

На думку Тернопільської В. І. слід цілеспрямовано виховувати патріотизм студентів вищих навчальних закладів під час позааудиторної виховної діяльності. Формування патріотизму у студентів здійснюється за умови позитивного емоційно-ціннісного ставлення до патріотизму як морального регулятора їх поведінки. Упровадження у виховну практику вищих навчальних закладів краєзнавчих походів, екскурсій, організація тематичних вечорів, виставок, конференцій, акцій, суспільно-корисної, волонтерської діяльності сприяють формуванню у студентів патріотизму. Важливою особливістю позааудиторної виховної діяльності є добровільність участі студентів у ній, розвиток ініціативності і самодіяльності, урахування їх інтересів, бажань, пропозицій.[5]

Нинішній час, сама ситуація вимагає цілісної, глибоко продуманої системи виховної роботи з курсантами. Не можна любити свою Батьківщину, не знаючи й не поважаючи її культурно-історичну спадщину.

У зв'язку з цим перспективною є організація та проведення спеціальної роботи з метою формування у курсантів позитивної мотивації до участі у заходах патріотичного спрямування, виявлення ними патріотизму в повсякденній діяльності. Як зазначає І. Бех, предметна сфера патріотичних вчинків особистості має містити: реальну соціально-культурну життєву ситуацію, у якій вона формується і функціонує; різнобічне інтелектуально-почуттєве занурення в історичне минуле свого народу. У педагогічній сфері це буде виявлятися як: гуманне ставлення вихованця до своїх рідних та оточуючих людей; бережливе ставлення до навколишнього середовища; відповідальність у всіх видах предметно-перетворювальної діяльності, до якої залучається підростаюча особистість; глибокий інтерес до минулого рідного краю та країни в цілому; прагнення до опанування народних традицій, рідної мови; готовність жити у сфері високої національної культури і прагнення до її збагачення; сформованість генералізованої єдності «людина-природа-суспільство» [6, с. 11].

Виховання захисників української держави є у своїй основі національним і відповідає Конституції, законодавству. Головна мета виховання військовослужбовців полягає у формуванні їх як громадян, патріотів своєї держави, які на основі набуття соціального та військового досвіду, морального, психічного і фізичного вдосконалення, успадкування духовних надбань українського народу досягнуть необхідного рівня розвитку якостей надійних захисників Батьківщини. Ця мета передбачає:

формування національної свідомості, почуття патріотизму, любові до Батьківщини та гордості за належність до Збройних Сил України, готовність зі зброєю в руках захищати суверенітет і незалежність своєї країни;

виховання поваги до Конституції, законів, статутів, державної та військової символіки України, ветеранів визвольної боротьби, Збройних Сил.

Головною метою виховної роботи в Державній прикордонній службі України є формування у військовослужбовців патріотичної громадянської свідомості, підтримання високої моральної та психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань щодо захисту державного кордону, підтримання високого рівня військової дисципліни, згуртованості військових колективів. В основу організації виховного процесу в НАДПСУ покладено вимоги Конституції України, законів України, Указів Президента України, постанов Уряду України, Військової присяги, концепції виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях та ін.. [7].

Важливим аспектом виховання особистості в умовах боротьби за збереження незалежності та суверенітету нашої держави стало національне виховання.

У Національній академії велика увага приділяється національно-патріотичному вихованню майбутніх офіцерів-прикордонників у позааудиторних видах діяльності, проте у своїй статті ми хочемо зупинитися на виховних впливах на особистість курсантів під час навчальних занять.

Виховання – діяльність з передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду; планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування певних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечує умови для її розвитку, підготовку до громадського життя і праці [8].

Моральне виховання майбутніх офіцерів-прикордонників стосовно Батьківщини класифіковано за такими ознаками: патріотизм, відданість Батьківщині, вірність військовому боргу, відповідальність, самовідданість [9].

В сучасних умовах недостатньо проводити освітній процес в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького лише з метою засвоєння необхідних професійних знань, умінь та навичок. Важливим завданням для викладачів стає формування особистості курсантів, посилення патріотично-виховної функції навчальних предметів, зокрема дисципліни «Іноземна мова» [10].

З метою формування засобами змісту навчальних предметів моральних якостей особистості рекомендується:

По-перше, виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи, національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну.

По-друге, необхідно виховувати в молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності.

По-третьє, системно здійснювати виховання в курсантів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Вітчизни.

По-четверте, важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з курсантами.

По-п'яте, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці [2].

Серед навчальних дисциплін, що викладаються у вищих військових навчальних закладах, предмет «Іноземна мова» посідає особливе місце. Його своєрідність полягає у тому, що в ході вивчення іноземної мови курсанти здобувають не знання основ науки, а вміння й навички користуватися чужою мовою як засобом спілкування, засобом одержання нової інформації.

Викладання англійської мови в НАДПСУ дає викладачеві широкі можливості щодо виховання національної свідомості й патріотизму курсантів.

Цьому сприяє комунікативна складова предмету, його спрямованість на вивчення побуту, звичаїв, традицій і, насамперед, мови іншого народу.

У сучасній методиці викладання іноземних мов, поняття «навчання мові» поступово витісняється новим поняттям – «навчання мові й культурі», адже спілкування представників різних мов і культур передбачає обмін інформацією про культуру, традиції, звичаї народу, до якого належать комуніканти. Розглядаючи мову як відображення історії, культури та побуту народу-носія цієї мови, американський методист Р. Ладо також вважав, що вивчення іноземної мови обов'язково пов'язане з проникненням у культуру (в широкому розумінні цього слова) її народу, що мова і культура нероздільні і неможливо зрозуміти одну без іншої. Головною метою при цьому є не стільки знайомство з реаліями, скільки розуміння системи понять, які склалися протягом століть. Саме тому включення у програму навчання іноземних мов країнознавчих елементів, культурологічних відомостей, реалій та ін., пов'язане не з бажанням зробити навчальний процес більш цікавим, а з внутрішньою необхідністю самого процесу навчання.

Особливо значна увага приділяється країнознавчому матеріалу іноземної мови при вивченні тем «Україна» та «Англомовні країни», які поєднуються для співставлення двох різних культур. Дуже влучно, на наш погляд, цей процес описує знаменита крилата фраза «все пізнається в порівнянні», авторство якої належить великому французькому філософу Рене Декарту. При такому підході діалог культур розуміється не тільки як знайомство з культурою всіх англомовних країн, але і як розуміння особливостей життя, побуту й менталітету українців, духовної спадщини України, її внеску у світову культуру. До того ж, порівняння дає можливість переосмислити, по-новому оцінити давно відомі речі, факти тощо, порівнявши їх з предметами захоплення та гордості в інших країнах. Тому, навчаючи курсантів користуватися іноземною мовою як інструментом спілкування, слід широко використовувати матеріали, пов'язані з культурою та історією країни мови, що вивчається, та рідної мови. Поряд з ознайомленням з реаліями англомовних країн курсанти

вивчають державні символи України засобами іноземної мови, інформацію про географічне становище та політичну систему України, звичаї та традиції українців, опрацьовують тексти, які поширюють знання з історії виникнення столиці України міста Києва та його визначних місць, знайомляться з біографіями Т. Г. Шевченка та інших видатних діячів України. Великий геній українського народу Т. Г. Шевченко писав «...і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь...» Цими словами з поеми «І мертвим, і живим, і ненародженим...» поет намагався пробудити в українців почуття національної гідності й честі, посилити їхню національну свідомість. Це послання через віки актуальне й досі.

Висновки. Англійська мова має великий виховний потенціал, так як дає змогу викладачу охопити широке коло тем для обговорення і хоча вона спрямована на вивчення іноземної мови, історії, культури та традицій Великої Британії, США та інших англомовних країн не слід забувати про збереження власних, щоб не втратити національну ідентифікацію в умовах модернізації та глобалізації суспільства, формувати почуття патріотизму та національної свідомості, підвищувати мотивацію до служби в ДПСУ, пізнавальний інтерес до предмету, активність у набутті нових знань.

Робота прикордонника дуже складна фізично та психологічно, вимагає високого рівня сформованості професійних компетентностей, але на нашу думку саме моральні принципи людини, її патріотизм є її духовним стрижнем та запорукою успішного виконання службових обов'язків і гарантією збереження недоторканості кордону.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. У подальших дослідженнях доцільно детально розглянути сучасні засоби та методи національно-патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з іноземної мови.

Список використаної літератури

1. Огороднік Л. Становлення системи громадянського виховання в умовах розвитку української державності / Л. Огороднік// Проблеми освіти : Наук.-метод. Зб. – К. : Наук.- метод. Центр вищої освіти, 2001. – вип. 26. – С. 64.
2. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Освіта/patriotichne-vix-metodichni-19-05-2015.pdf>
3. <http://pidruchniki.com/17540906/pedagogika/patriotizm>
4. Іщенко Д. В. Мотиваційні аспекти навчальної діяльності старшокласників з формування готовності до військової служби за контрактом / Д. В. Іщенко, В. І. Мірошніченко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_8.
5. Тернопільська В. І. Особливості виховання патріотизму у студентської молоді / В. І. Тернопільська. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_3_24.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
7. Галімов А. В. Основні напрямки виховання особового складу Державної прикордонної служби України // Збірник наукових праць №27. Частина II (спеціальний випуск). – Хмельницький: Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – С. 43-46.
8. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х. : Прапор, 2007. – С. 51.
9. Грязнов І. О. Обґрунтування основних категорій і понять морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників // Збірник наукових праць №27. Частина II (спеціальний випуск). – Хмельницький: Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – С. 60–63.
10. Бец Ю. І. Виховання національно-державної свідомості майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України на заняттях з іноземної (турецької) мови // Збірник наукових праць №27. Частина II (спеціальний випуск). – Хмельницький: Видавництво Національної академії ДПСУ, 2004. – С. 12–13.

Мороз Н. Особенности национально-патриотического воспитания будущих офицеров-пограничников на занятиях по иностранному языку

В статье рассматривается национально-патриотическое воспитание будущих офицеров-пограничников. Анализируется понятие и роль

патриотизма, подчеркивается важность сложившихся нравственных качеств личности для воспитания надежных защитников Родины в условиях борьбы за сохранение независимости и суверенитета нашего государства. Раскрываются особенности формирования у военнослужащих патриотического сознания на занятиях по иностранному языку. Предлагается использовать воспитательный потенциал иностранного языка с целью формирования патриотизма курсантов методом сравнения собственной культуры с культурой страны изучаемого языка.

Ключевые слова: воспитание, национально-патриотическое воспитание, патриотизм, иностранный язык, будущие офицеры-пограничники.

Moroz N. Features of national-patriotic education of future border guard officers at the foreign language classes

The article deals with national-patriotic education of future border guard officers at the foreign language classes. In the system of modern higher military education, it is extremely important and actual to create conditions for the development and self-improvement of each officer as a patriot-citizen of Ukraine. Taking into account the new socio-political realities in Ukraine after the Revolution of dignity, the circumstances associated with Russian aggression the upbringing of a sense of patriotism, active civic position of a young generation are becoming increasingly important. The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi as a higher military educational institution should be a center of the formation of patriot-citizens of Ukraine ready to take responsibility for secure border guarding. The main goal of the education of future border guards is to form them as citizens, patriots of their state, who, on the basis of gaining social and military experience, moral, mental and physical perfection, and inheritance of spiritual achievements of the Ukrainian people will reach the necessary level of development of qualities of reliable defenders of the Motherland. The author examines the notions of education and patriotism. The scientific works devoted to this problem are investigated. At the personality level, patriotism is meant as an important stable characteristic feature of a personality, expressed in one's outlook, moral ideals, and norms of behavior. Teaching English gives the teacher wide opportunities for raising the national consciousness and patriotism of cadets. This is facilitated by the communicative component of the subject, its focus on the study of life, customs, traditions and, first of all, the language of another people. In the modern method of teaching foreign languages, the concept of "learning the language" is gradually replaced by a new concept – "learning the language and culture", because of the fact that communication of representatives of different languages and cultures involves the exchange of information about their native culture, traditions, customs etc. The English language has a great educational potential as it allows the teacher to cover a broad range of topics for discussion. Although it is aimed at learning a foreign language, history, culture and traditions of the United Kingdom, the United States and other English-speaking countries, comparing them with our ones and showing our country to advantage will help to form a sense of patriotism and national consciousness of future border guard

officers. The work of the border guards is very complex both physically and psychologically, it requires a high level of professional competence formation, but in our opinion, the moral principles and patriotism of the men are their spiritual core, and they guarantee successful performing of service duties and preserving of the inviolability of the border.

Key words: *education, national-patriotic education, patriotism, foreign language, future border guard officers.*